

Krzysztof Świątczak

ORCID: 0000-0001-8112-538X

Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu

Najistotniejsze zmiany Kodeksu cywilnego w ciągu 30 lat po upadku komunizmu (1989-2019)

The most important changes of The Civil Code within thirty years after the fall of Communism

Abstrakt

Upadek komunizmu 4 czerwca 1989 roku zapoczątkował okres licznych reform w Polsce. Wśród nich wyróżnić należy reformy prawne. Należało podjąć działania, dzięki którym zostaną wyeliminowane regulacje prawne odnoszące się do Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Koniecznym stało się przystosowanie polskiego prawa do standardów Europy Zachodniej.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie najważniejszych zmian, których dokonano w polskim kodeksie cywilnym w latach 1989-2019.

Słowa kluczowe:

Kodeks cywilny, zmiany, ustawa

Abstract

The fall of Communism on June 4, 1989, began period of numerous modifications in Poland. Among them, legal reforms should be distinguished. It was necessary to take measures to eliminate legal regulations relating to the Polish People's Republic. It became necessary to adapt Polish law to the standards of Western Europe.

The purpose of the article is approach the most important changes that have been made in the Polish Civil Code in 1989-2019.

Key words:

The Civil Code, changes, act

1. Wstęp

Upadek komunizmu 4 czerwca 1989 roku zapoczątkował okres licznych zmian gospodarczych i ustrojowych w rozwijającej się III Rzeczypospolitej Polskiej. Jednym z największych wyzwań stojących przed nowymi władzami była transformacja gospodarcza definiowana jako *przejście od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej obejmujące zmianę ustroju politycznego oraz tworzenie rynkowych warunków funkcjonowania wszystkich podmiotów gospodarczych, tj. przedsiębiorstw, jednostek budżetowych i gospodarstw domowych*¹.

Wraz z transformacją gospodarczą zapoczątkowano przeprowadzenie reform prawa polskiego, celem dostosowania go do prawa państw Europy Zachodniej. Jednym z najważniejszych aktów prawnych wymagających istotnych zmian była ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny² (dalej jako „Kodeks cywilny” albo „KC”). Oczywisty był fakt, iż Kodeks cywilny w ówczesnym kształcie nie mógł regulować stosunków cywilnoprawnych w państwie demokratycznym³. Pojawiło się w związku z tym pytanie, czy Kodeks cywilny należy niezwłocznie uchylić i stworzyć nowy akt prawny, czy też wystarczająca będzie odpowiednia reforma⁴. Ostatecznie podjęto decyzję o wybraniu drugiego wariantu ze względu na pilną potrzebę wprowadzenia nowych regulacji oraz usunięcia instytucji charakterystycznych dla Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Stworzenie od podstaw nowego aktu prawnego zajęłoby zbyt wiele czasu⁵.

W okresie ostatnich 30 lat działania w zakresie reform i kodyfikacji prawa cywilnego prowadziły głównie dwie komisje kodyfikacyjne. Pierwszą z nich była działająca przy Ministrze Sprawiedliwości Komisja do spraw reformy prawa cywilnego, której zadaniem było dostosowanie Kodeksu cywilnego do standardów gospodarki wolnorynkowej po upadku komunizmu w 1989 roku. W miejsce ww. Komisji powstała działająca w latach 2002-2015 Komisja

¹ M. Nasiłowski, *Transformacja systemowa w Polsce*, Warszawa 1995.

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t. j. Dz. U. 2019 poz. 80).

³ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne - część ogólna*, Warszawa 2017, s. 28.

⁴ *Ibidem*, s. 28.

⁵ *Ibidem*, s. 28.

Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego⁶, której jednym z głównych zadań, było dostosowanie przepisów Kodeksu cywilnego do prawa Unii Europejskiej (Polska jest członkiem UE od 1 maja 2004 roku).

W latach 1989-2019 wielokrotnie zmieniano Kodeks cywilny. Wyszczególnienie oraz opisanie wszystkich zmian przeprowadzonych w tym okresie wymagałoby bez wątpienia bardzo długiej analizy. Nie ma potrzeby opisywania wszystkich przeobrażeń zważywszy na fakt, iż część z nich nie jest doniosła dla większości podmiotów prawa cywilnego. Należy przybliżyć kilkanaście najistotniejszych reform dokonanych w tym okresie, które dotyczą doniosłych elementów ww. aktu prawnego.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie najważniejszych i najistotniejszych według autora zmian Kodeksu cywilnego, które zostały dokonane w okresie od transformacji ustrojowej w 1989 roku do 2019 roku. Cel ten ma zostać zrealizowany poprzez analizę nowelizacji ww. aktu prawnego oraz poglądów doktryny.

Zmiany, które dokonano w KC zostaną przedstawione w kolejności przepisów tj. od pierwszych do ostatnich regulacji KC.

2. Najważniejsze zmiany przeprowadzone w Księdze pierwszej Kodeksu cywilnego

Księga pierwsza Kodeksu cywilnego zwana jest częścią ogólną prawa cywilnego. Część ta ma doniosłe znaczenie, bowiem obejmuje ona *instytucje i zasady wspólne dla całego prawa cywilnego*⁷ w szczególności regulacje dot. czynności prawnych, podmiotów prawa cywilnego czy praw podmiotowych.

W przepisach wstępnych części ogólnej Kodeksu cywilnego usunięto regulacje prawne odnoszące się do systemu socjalistycznego. Uchylony został m.in. art. 4, który stanowił, iż przepisy prawa cywilnego powinny być tłumaczone i stosowane zgodnie z zasadami ustroju i celami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁸. Z art. 5 KC usunięto fragment odnoszący się do Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. W myśl nowego brzmienia tegoż przepisu nie można czynić ze swego prawa użytku, który

⁶ *Ibidem*, s. 28.

⁷ *Ibidem*, s. 14.

⁸ Art. 4 został skreślony ustawą z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz.U. nr 55 poz. 321).

by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony. Uchylony został również art. 2 KC, który uprawniał Radę Ministrów lub inny naczelny organ administracji państwowej do regulowania stosunków cywilnoprawnych w sposób odbiegający od przepisów KC⁹.

Ustawą z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw wprowadzono do KC definicję konsumenta¹⁰. Według ustawodawcy konsument to osoba fizyczna, która dokonuje czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z działalnością gospodarczą lub zawodową tej osoby. W doktrynie podkreśla się, iż wyszczególnienie tego podmiotu stosunku cywilnoprawnego wynikało z konieczności zapewnienia mu ochrony jako słabszej stronie w porównaniu do podmiotu profesjonalnego¹¹.

Znacznie rozszerzona została ochrona osób, których dobra osobiste zostały naruszone. Ustawą z dnia 23 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny¹², dodano w art. 24 § 1 KC zdanie trzecie stanowiące iż: „Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny”¹³.

Istotne zmiany poczynione zostały w dziale II dot. osób prawnych. Z art. 33 KC definiującego osoby prawne wykreślono pojęcie jednostki gospodarki uspołecznionej. Zawężona została definicja osoby prawnej. Ustawą z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny artykułowi 33 KC nadano następujące brzmienie: „Osobami prawnymi są Skarb Państwa i jednostki organizacyjne, którym przepisy szczególne przyznają osobowość prawną”.

⁹ Art. 2 został skreślony ustawą z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz.U. nr 55 poz. 321).

¹⁰ Ustawa z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 49 poz. 408).

¹¹ *Komentarz do art. 22¹ KC* [w:] M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.

¹² Ustawa z dnia 23 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz.U. nr 114 poz. 542).

¹³ *Ibidem*.

Wraz z rozwojem gospodarczym III Rzeczypospolitej należało zwrócić uwagę na potrzebę zawarcia w KC przepisów dot. przedsiębiorcy. Normy dot. przedsiębiorców wynikają z art. 43¹ – 43¹⁰ KC. Wprowadzono je wcześniej przywołaną ustawą z 2003 roku. Regulacje te obejmują takie zagadnienia jak: pojęcie przedsiębiorcy i firma (w KC firma jako instytucja odnosząca się do oznaczenia przedsiębiorcy¹⁴).

Zdecydowanie wcześniej niż pojęcie przedsiębiorcy wprowadzono do KC termin przedsiębiorstwo oraz gospodarstwo rolne. Według wcześniej przywołanej ustawy z 1990 roku przedsiębiorstwo to zespół składników materialnych i niematerialnych przeznaczonych do realizacji określonych zadań gospodarczych, obejmujący wszystko, co wchodzi w skład przedsiębiorstwa. Ustawą z 2003 roku zmieniono nieco art. 55¹ KC określając przedsiębiorstwo jako zorganizowany zespół składników niematerialnych i materialnych przeznaczony do prowadzenia działalności gospodarczej¹⁵. Rozszerzono również katalog składników przedsiębiorstwa dodając m.in. koncesje, licencje i zezwolenia, majątkowe prawa autorskie i majątkowe prawa pokrewne, tajemnice przedsiębiorstwa. Pominięto natomiast firmę przedsiębiorstwa, ponieważ oznacza ona przedsiębiorcę, a także zobowiązania przedsiębiorstwa, gdyż stanowią one obciążenia przedsiębiorstwa tzw. pasywa¹⁶.

Ustawodawca rozszerzył również katalog form dokonania czynności prawnej. Ze względu na brak w prawie cywilnym materialnym definicji dokumentu¹⁷ powodujący istotne problemy interpretacyjne ze względu na dynamiczny rozwój kompleksowych, teleinformatycznych technik komunikowania się na odległość oraz upowszechniania się różnych postaci pisemności¹⁸ zdecydowano się wprowadzić do KC formę dokumentową. Ustawą z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny, ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych

¹⁴ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne ...*, s. 219.

¹⁵ *Komentarz do art. 55¹ KC* [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.

¹⁶ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne...*, s. 130.

¹⁷ *Komentarz do art. 77³ KC* [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. T. I. Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, Warszawa 2018, Legalis.

¹⁸ *Komentarz do art. 77³ KC* [w:] K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*

innych ustaw¹⁹ dodano art. 77² i art. 77³. Pierwszy z ww. artykułów stanowi, iż do zachowania dokumentowej formy czynności prawnej wystarcza złożenie oświadczenia woli w postaci dokumentu, w sposób umożliwiający ustalenie osoby składającej oświadczenie. Natomiast dokument w myśl art. 77³ KC to nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią.

Niektóre instytucje zostały przeniesione do KC z innych aktów prawnych jak np. prokura, która pojawiła się pierwotnie w dekrete Naczelnika Państwa z 7 lutego 1919 r. o rejestrze handlowym²⁰, a następnie w Kodeksie Handlowym²¹. Regulacje dot. prokury wprowadzono do KC w 2003 roku, tym samym spowodowało to utratę mocy przepisów zawartych w KH²². Nowe zawarte w KC regulacje nie były jednak kopią regulacji wcześniejszych. Przepisy KC dotyczące prokury unowocześniły tę instytucję i doprowadziły do rozstrzygnięcia pojawiających wątpliwości się na tle dawnych przepisów²³.

Oprócz ww. zmian, w części ogólnej kodeksu cywilnego skróceniu uległy także terminy przedawnienia unormowane w art. 125 § 1 KC. Ustawa z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw²⁴ skróciła ogólny termin roszczeń z 10 do 6 lat zaś termin przedawnienia roszczeń o świadczenia okresowe należne w przyszłości nie uległ zmianie. Jest to rozwiązanie korzystne z punktu widzenia potencjalnego dłużnika, zaś dla wierzyciela lepszy byłby dłuższy termin przedawnienia roszczeń.

¹⁹ Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny, ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1311).

²⁰ Art. 36-43 dekretu o rejestrze handlowym (Dz.Pr.P.P. 1919 nr 14 poz. 164).

²¹ Art. 60-65 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. Kodeks handlowy (Dz.U. nr 57 poz. 502). Zob. także: Komentarz do art. 109¹ KC [w:] K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*

²² Wynikało to z art. 632 Kodeksu Spółek Handlowych, który utrzymywał w mocy - do czasu wydania nowych przepisów o prokurze - dotychczasową regulację tej instytucji. Więcej zob.: Komentarz do art. 109¹ KC [w:] *Ibidem*.

²³ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne ...*, s. 354.

²⁴ Ustawa z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1104).

3. Najważniejsze zmiany przeprowadzone w Księdze drugiej Kodeksu cywilnego

Księga druga Kodeksu cywilnego zwana jest prawem rzeczowym. W znaczeniu przedmiotowym jest to *zespół przepisów, które regulują formy prawne korzystania z rzeczy przybierające postać podmiotowych praw rzeczowych*²⁵. W znaczeniu podmiotowym natomiast prawo rzeczowe definiuje się jako *ściśle skatalogowane - według zasady numerus clausus - prawa podmiotowe o charakterze bezwzględnym, dotyczące rzeczy; prawo własności, użytkowanie wieczyste i ograniczone prawa rzeczowe*²⁶.

Na mocy ustawy z 1990 roku skreślone zostały m.in. art. 126-135 KC oraz art. 138, 139 i 141 KC. Art. 126-135 KC dotyczyły głównie własności społecznej. Zgodnie z art. 126 KC własność społeczna była albo socjalistyczną własnością ogólnonarodową, albo własnością spółdzielczą lub własnością innych organizacji społecznych ludu pracującego. Ponadto ówczesny ustawodawca w art. 129 KC podkreślał, że własność społeczna stanowiła podstawę ustroju Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w związku z czym pozostawała pod szczególną ochroną prawa. Tym samym pozostałe formy własności, czyli własność indywidualna²⁷ czy własność osobista²⁸ były niejako dyskredytowane.

Zmiany ustrojowe, które nastąpiły w latach 90 XX w. sprawiły, iż ww. przepisy ze względu na kształtowanie się gospodarki wolnorynkowej straciły rację bytu. Polski ustawodawca podkreślił to w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.²⁹ W art. 20 Konstytucji

²⁵ E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2018, s. 1.

²⁶ *Ibidem*, s. 2.

²⁷ Według uchylonego art. 130 KC własność indywidualną stanowiły *grunty, budynki i inne środki produkcji, które nie stanowią wyłącznego przedmiotu własności społecznej*.

²⁸ Uchylony art. 132 stanowił, iż *własnością osobistą jest własność rzeczy przeznaczonych do zaspokajania osobistych potrzeb materialnych i kulturalnych właściciela i jego bliskich. Za własność osobistą uważa się także własność drobnych środków produkcji, które służą do wytwarzania przedmiotów przeznaczonych do zaspokajania osobistych potrzeb właściciela i jego bliskich*.

²⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (Dz.U. nr 78 poz. 483 z późn. zm.).

RP wskazano własność prywatną jako zasadniczy element społecznej gospodarki rynkowej³⁰. Art. 23 stanowi zaś, że podstawą ustroju rolnego państwa jest gospodarstwo rodzinne.

Kolejną istotną zmianą było wprowadzenie do KC art. 305¹ - 305⁴. Regulacje te dot. służebności przesyłu³¹. Należy podkreślić, iż mimo braku regulacji prawnych dot. tejże instytucji, nie jest ona nowością w polskim prawie. Mogła być ona ustanawiana na podstawie art. 175 dekretu z dnia 11 października 1946 r. - Prawo rzeczowe³². Służebność przesyłu jest specyficzna, bowiem nie jest ona ani służebnością gruntową ani odmianą służebności osobistej³³. Jest ona ustanawiana na rzecz przedsiębiorcy i przechodzi na każdego kolejnego nabywcę przedsiębiorstwa lub nabywcę urzędzeń, o których mowa w art. 49 § 1 KC.

4. Najważniejsze zmiany przeprowadzone w Księdze trzeciej Kodeksu cywilnego

Tzw. prawo zobowiązań, czyli dział prawa cywilnego uregulowany w Księdze trzeciej kodeksu cywilnego zawiera *normy regulujące prawa majątkowe o charakterze względnym, skuteczne wobec indywidualnie oznaczonych podmiotów*³⁴. Doktryna prawa cywilnego dzieli zobowiązania na część ogólną (art. 353-534 KC) oraz część szczegółową (art. 535-921¹⁶ KC)³⁵. Pierwsza z nich zawiera przepisy *znajdujące zastosowanie do wszystkich typów zobowiązań*, a druga z nich opisuje *poszczególne typy nazwanych stosunków zobowiązaniowych*³⁶.

Ustawą z 1990 roku została przywrócona do KC klauzula *rebus sic stantibus*. Regulacja umożliwiająca zmianę stosunku zobowiązaniowego ze względu na szczególne okoliczności obowiązywała przed II wojną światową w polskim prawie, czego

³⁰ P. Sarnecki (red.), *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2014, s. 85.

³¹ Art. 305¹ - 305⁴ KC zostały wprowadzone do KC ustawą z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 116 poz. 731).

³² Dekret z dnia 11 października 1946 r. - Prawo rzeczowe (Dz.U. nr 57 poz. 319).

³³ *Komentarz do art. 305¹ KC* [w:] K. Osajda (red.), *op. cit.*

³⁴ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne ...*, s. 14.

³⁵ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania - część ogólna*, Warszawa 2016, s. 7.

³⁶ *Komentarz do art. 353 KC* [w:] K. Osajda (red.), *op. cit.*

wyrazem był art. 269 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. - Kodeks zobowiązań³⁷. W powojennym polskim prawie cywilnym, w dobie gospodarki socjalistycznej zrezygnowano z tego typu regulacji ze względu na akcentowanie wymuszania realnego wykonania świadczenia przez dłużnika³⁸. Współczesny ustawodawca postanowił jednak tak jak wcześniej wskazano powyżej przywrócić tę zasadę w polskim prawie cywilnym, czego wyrazem jest art. 357¹ KC. Stanowi on, iż jeżeli z powodu nadzwyczajnej zmiany stosunków spełnienie świadczenia byłoby połączone z nadmiernymi trudnościami albo groziłoby jednej ze stron rażąco strata, czego strony nie przewidywały przy zawarciu umowy, sąd może po rozważeniu interesów stron, zgodnie z zasadami współżycia społecznego, oznaczyć sposób wykonania zobowiązania, wysokość świadczenia lub nawet orzec o rozwiązaniu umowy. Rozwiązując umowę sąd może w miarę potrzeby orzec o rozliczeniach stron, kierując się zasadami określonymi w zdaniu poprzedzającym. Tym samym ustawodawca zerwał z bezwzględnym stosowaniem zasady *pacta sunt servanda*³⁹.

Polski ustawodawca wprowadził do KC art. 358¹ KC, który wszedł w życie 1 października 1990 roku⁴⁰. Zmiana ta stanowiła odejście od rygorystycznie ujmowanej zasady nominalizmu, która to okazała się w ówczesnym kształcie bardzo niesprawiedliwa dla wierzycieli, w szczególności w okresie gwałtownej inflacji mającej miejsce w latach 80. XX w.⁴¹

Na mocy art. 18 pkt 6 ustawy z dnia 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny wprowadzono do KC nowy Tytuł VI¹ KC⁴². Zawarto w nim art. 449¹ - 449¹⁰, które określają odpowiedzialność producenta za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny. Jako *ratio legis* umieszczenia tego typu przepisów w KC przyjmuje się ideę *cuius commodum eius periculum*⁴³. Uznano, iż ryzyko

³⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. - Kodeks zobowiązań (Dz.U. nr 82 poz. 598).

³⁸ *Komentarz do art. 357¹ KC* [w:] K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ *Komentarz do art. 358¹ KC* [w:] *Ibidem.*

⁴¹ *Komentarz do art. 358¹ KC* [w:] *Ibidem.*

⁴² *Komentarz do art. 449¹ KC* [w:] *Ibidem.*

⁴³ *Komentarz do art. 449¹ KC* [w:] A. Olejniczak (red.), *Prawo zobowiązań – część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 6*, Warszawa 2018, Legalis.

powinien ponosić ten, kto prowadzi działalność połączoną ze szczególnym niebezpieczeństwem⁴⁴.

W części szczegółowej prawa zobowiązań wprowadzono m.in. szereg przepisów dotyczących umowy sprzedaży. Regulacje te związane są z potrzebą szerszej ochrony konsumentów jako podmiotów stosunku cywilnoprawnego. Dodane zostały m.in. art. 543¹, art. 546¹ KC odnoszące się do terminu do wydania rzeczy kupującemu będącemu konsumentem oraz obowiązku wydania elementów wyposażenia, instrukcji obsługi czy konserwacji rzeczy.

Wprowadzone do KC zostały również przepisy precyzujące takie pojęcia jak: wady fizyczne rzeczy sprzedanej (art. 556¹ KC), wady prawne rzeczy sprzedanej (art. 556³ KC). Ponadto określono precyzyjnie obowiązki sprzedającego i kupującego w przypadku skorzystania z instytucji rękojmi za wady (art. 561¹ - 561⁵ KC).

Oprócz szczególnych uprawnień przyznanych konsumentom, także uprawnienia sprzedawców zostały rozszerzone. W przypadku, gdy dany sprzedawca poniósł koszty w wyniku wykonania uprawnień z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy przez konsumenta, może on żądać naprawienia poniesionej szkody od tego z poprzednich sprzedawców, wskutek którego działania lub zaniechania rzecz stała się wadliwa. Regulacje te zawarto w art. 576¹ - 576⁴ KC.

Część szczegółowa prawa zobowiązań zawiera jeszcze co najmniej kilka istotnych zmian poczynionych w ciągu ostatnich lat, do których należy zaliczyć: wprowadzenie regulacji prawnej dot. umowy z podwykonawcą (art. 647¹ KC), dodanie przy przepisach dot. umowy o roboty budowlane przepisów dot. gwarancji zapłaty za roboty budowlane (art. 649¹ - 649⁵ KC), uregulowanie w KC umów leasingu i przekazania nieruchomości na rzecz Skarbu Państwa. Ponadto postanowiono zamieścić w KC normy prawne dot. przekazu (art. 921¹ - 921⁵ KC) i papierów wartościowych (art. 921⁶ - 921¹⁶).

5. Najważniejsze zmiany przeprowadzone w Księdze czwartej Kodeksu cywilnego

Ostatnia księga KC zatytułowana „Spadki” reguluje przejście majątku osoby zmarłej na inne osoby⁴⁵. W przeciwieństwie do poprzed-

⁴⁴ *Komentarz do art. 449¹ KC [w:] Ibidem.*

nich ksiąg zmiany dokonane w ww. księdze nie są aż tak liczne niemniej jednak niektóre z nich mają ogromne znaczenia dla niemal wszystkich podmiotów stosunku cywilnoprawnego.

Ustawą z dnia 2 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny⁴⁶ rozszerzony został ustawowy katalog osób uprawnionych do dziedziczenia. Zgodnie z art. 934¹ KC w braku małżonka spadkodawcy i krewnych, powołanych do dziedziczenia z ustawy, spadek przypada w częściach równych tym dzieciom małżonka spadkodawcy, których żadne z rodziców nie dożyło chwili otwarcia spadku. Tym samym uprawnieni do dziedziczenia ustawowego zostali tzw. pasierbi, oczywiście pod warunkiem, że nie będą dziedziczyć inne osoby mające pierwszeństwo.

Wcześniejszą ustawą z dnia 21 maja 1999 r. o zmianie ustaw Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁴⁷ wprowadzono z powrotem do prawa polskiego instytucję separacji sądowej⁴⁸. W prawie spadkowym wyrazem tego jest art. 935¹ KC, który stanowi, iż przepisów o powołaniu do dziedziczenia z ustawy nie stosuje się do małżonka spadkodawcy pozostającego w separacji.

W celu umożliwienia spadkodawcom dokonywania podziału swojego majątku na wypadek śmierci, tzn. decydowania, jakie konkretnie składniki ich majątku mają trafić do wskazanych przez nich osób⁴⁹ ustawą z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw⁵⁰ uregulowano w KC tzw. zapis windykacyjny. Można go dokonać w testamencie sporządzonym w formie aktu notarialnego, ale tylko w odniesieniu do wskazanych w ustawowym katalogu elementów tj.: rzeczy oznaczonych co do tożsamości; zbywalnych praw majątkowych; przedsiębiorstw lub gospodarstw

⁴⁵ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne ...*, s. 14.

⁴⁶ Ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz.U. nr 79 poz. 662).

⁴⁷ Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o zmianie ustaw Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 52 poz. 532).

⁴⁸ *Komentarz do art. 935¹ KC* [w:] K. Osajda (red.), *op. cit.*

⁴⁹ *Komentarz do art. 981¹ KC* [w:] *Ibidem.*

⁵⁰ Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 85 poz. 458).

rolnych; ustanowienia na rzecz zapisobiercy użytkowania lub służebności. Pozostałe normy dot. zapisu windykacyjnego zawarte są w art. 981¹-981⁶KC.

Znaczną korzyścią dla potencjalnych spadkobierców ustawowych była zmiana treści art. 1015 § 2 KC dokonana ustawą z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw⁵¹. Zgodnie z obecnym brzmieniem tego przepisu w przypadku braku złożenia przez spadkobiercę oświadczenia o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku w terminie 6 miesięcy liczonego od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swego powołania, jest jednoznaczny z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Na przepis ten mogą powoływać się spadkobiercy w przypadku spadków otwartych poczynając od 18 października 2015 roku⁵². We wcześniejszym stanie prawnym brak złożenia ww. oświadczenia oznaczał przyjęcie spadku wprost. Potencjalny spadkobierca ponosił tym samym pełną odpowiedzialność za długi spadkowe.

6. Podsumowanie

W ciągu ostatnich 30 lat dokonano wiele istotnych zmian w Kodeksie cywilnym. Opisanie w niniejszym artykule reformy prawne są jedynie częścią z nich. Zmiany te były wprowadzane poprzez szereg ustaw nowelizujących Kodeks cywilny spośród których za najważniejsze należy uznać: ustawę z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny; ustawę z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw czy ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw.

Szereg zmian był konieczny ze względu na potrzebę przystosowania polskiej gospodarki do współpracy z państwami Europy Zachodniej, transformacji ustrojowej oraz konieczności przestrzegania prawa Unii Europejskiej.

Pomimo wielu nowelizacji Kodeks cywilny nadal wymaga znacznych reform. Coraz częściej pojawiają się postulaty dot. potrzeby stworzenia nowego Kodeksu cywilnego czego wyrazem są m.in. podjęte przez Komisję Kodyfikacyjną w 2006 roku prace nad koncepcją nowego

⁵¹ Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 539).

⁵² M. Załucki (red.), *op. cit.*

Kodeksu cywilnego, które zaowocowały wydaniem w 2006 roku tzw. Zielonej Księgi⁵³. Ukazał się już drukiem projekt Księgi pierwszej obejmującej część ogólną⁵⁴. Jednakże prace nad nowym Kodeksem cywilnym przerwało zakończenie działalności przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego w 2015 roku⁵⁵. Prace nad nowym Kodeksem cywilnym zostały podjęte przez ośrodki uniwersyteckie w ramach Akademickiego Projektu Kodeksu Cywilnego⁵⁶.

Niestety w ostatnim czasie brak jest nowych informacji dot. dalszych prac ustawodawcy nad nowym Kodeksem cywilnym. Jest jednak pewne, iż w dobie tak dynamicznie przebiegających reform gospodarczych obecnie obowiązująca ustawa z 1964 roku, może stać się w pewnym momencie niemożliwą do przeobrażenia. Należałoby zatem na bieżąco prowadzić prace nad nowym Kodeksem cywilnym tak, aby po szerokiej dyskusji, przyjęty został projekt odpowiadający realiom XXI wieku i rozwijającego się coraz bardziej dynamicznie państwa polskiego.

Bibliografia

Literatura:

Gniewek E., *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2018.

Olejniczak A. (red.), *Prawo zobowiązań – część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 6*, Warszawa 2018.

Osajda K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019.

Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks cywilny. T. I. Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, Warszawa 2018.

Radwański Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne - część ogólna*, Warszawa 2017.

Radwański Z. (red.), *Zielona Księga, Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2006.

Radwański Z., Olejniczak A., *Zobowiązania - część ogólna*, Warszawa 2016.

⁵³ Z. Radwański (red.), *Zielona Księga, Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2006.

⁵⁴ Księga pierwsza Kodeksu cywilnego. Projekt z uzasadnieniem, Warszawa 2009, s. 186 cyt. za: Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne...*, s. 30.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 30.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 30. Zob. także: <http://www.projektkc.uj.edu.pl>

Sarnecki P. (red.), *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2014.

Załucki M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019.

Akty prawne:

Dekret o rejestrze handlowym (Dz.Pr.P.P. 1919 nr 14 poz. 164).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. - Kodeks zobowiązań (Dz.U. nr 82 poz. 598).

Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. Kodeks handlowy (Dz.U. nr 57 poz. 502).

Dekret z dnia 11 października 1946 r. - Prawo rzeczowe (Dz.U. nr 57 poz. 319).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t. j. Dz. U. 2019 poz. 80).

Ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz.U. nr 55 poz. 321).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (Dz.U. nr 78 poz. 483 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o zmianie ustaw Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 52 poz. 532).

Ustawa z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 49 poz. 408).

Ustawa z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 116 poz. 731).

Ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz.U. nr 79 poz. 662).

Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 85 poz. 458).

Ustawą z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 539).

K. Świątczak: *Najistotniejsze zmiany Kodeksu cywilnego w ciągu 30 lat po upadku komunizmu (1989-2019)*

Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny, ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1311).

Ustawa z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1104).